

ОПИСИ ДРОГОБИЧА ХІХ ст.

Оглядаючи історіографію Дрогобича, а також визначаючи ступінь вивченості його історії протягом ХІV-ХХ ст., доходимо невтішного висновку про те, що найменш дослідженим є період кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Цей, т. зв. підавстрійський, час справді чомусь досі не привернув спеціальної уваги дослідників, а окремі спроби певних авторів є дуже фрагментарними. Залишаються невивченими передовсім масові джерела ХІХ – початку ХХ ст., наприклад, місцева преса, метричні книги церков і костьолів, архівні фонди різноманітних установ міста – урядових, промислових, фінансових і т.ін. Наприклад, найпопулярніша тема "Іван Франко і Дрогобич" зібрала вже чималу літературу, але систематичною і джерельною її аж ніяк назвати не можна, бо поза увагою дослідників досі залишаються величезні джерельні комплекси. Так що ми зараз не маємо елементарної фактографічної картини розвитку міста та його внутрішнього життя протягом більш ніж століття.

У цій публікації пропонується два дрогобицькі наративи ХІХ ст., різного часу і досить різні за змістом та методом опису. Перший з них історикам Дрогобича взагалі був не відомим, тож дякуємо п.Єжи Пілецкому із Вроцлава за відчитання джерела в архіві "Оссолінеум", а також за дозвіл його публікації українською мовою. Другий опис дослідниками вже вивчався, але несистематично, в тому числі і в частині, яка стосується Дрогобича. Таким чином, тема історіописання Дрогобича в ХІХ – на початку ХХ ст. буде значно доповнена (дотепер добре відомі імена таких дослідників, як В.Площанський, З.Култис, Ф.Гонткевич та ін.).

Почнемо з опису, який належить Феліксові Сярчинському (1758-1829), першому директорові Закладу Народового ім.Оссолінських у Львові, авторові багатьох публікацій. Назагал, він вважається географом, істориком, публіцистом, хоча основним заняттям його було духовне поприще (він був священиком). У рукописі залишилася його тритомова праця "Галичина, або історично-статистично-географічний словник Королівства Галичини"¹. Оскільки рукопис не датований, то Є.Пілецкий припустив, що друга його редакція (а всього їх є три), з якої він скористався, постала в 1820-1825 рр., тобто наприкінці життя автора².

Характеризуючи текст початку ХІХ ст., слід пам'ятати про те, що тоді тривав період романтизму в історіографії з його здобутками і вадами, тож не варто аж надто прискіпливо ставитися до фактографічних неточностей, певного безладу в навітленні подій, методів добору матеріалу, перебільшення легендарних свідчень тощо. Проте звертаємо увагу на те, що в т. зв. "Хроніці Нестора" (тобто "Повісті врем'яних літ") жодних згадок про Дрогобич не виявлено, так само, як і давніших свідчень про місто до приходу поляків у ХІV ст. Залишається лише здогадуватися, з яких джерел автор черпав інформацію про 1200 р., чи в яких авторів він довідався, що близько 1480 р. Дрогобич з околицями був залишений Конецпольськими у спадок державі. Відзначимо все ж його спроби критичного осмислення подій шляхом порівняння джерельних свідчень та різних авторів.

Ось декілька найбільш характерних деталей опису Ф.Сярчинського. Передовсім це проблема початків Дрогобича. Автор не заперечує того, що в часі приходу польської

адміністрації в XIV ст. Дрогобич мав декілька об'єктів, які умовно можна назвати адміністративними і економічними структурами, – солеварню й замок. Хоча, з іншого боку, стверджується, що місто заснував (“дав початок”) Казимир Великий, який осадив у ньому 50 німців-солеварів із Саксонії (які, очевидно, навчили русинів цьому ремеслу). Тим самим, на нашу думку, була започаткована польська історіографічна традиція, яка завжди недооцінювала руський Дрогобич і перебільшувала роль польських королів у розбудові міста. Хоча, звісно, Ф.Сярчинський не став тут піонером: схожа за змістом інформація вперше була оприлюднена в історичних написах на стінах та таблицях дрогобицького костюлу ще наприкінці XVIII ст., у часи урядування о.Яроцького, якого згадує автор.

З грона видатних дрогобичан автор згадав лише єзуїта Мартина Лятерну. Найбільше уваги він приділив станові сучасного йому міста та його околицям. Найцікавішою є інформація про те, що вже на початку XIX ст. солянка з криниць дрогобицької жупи використовувалася з лікувальною метою, а міський уряд за плату лікував людей у п'яти ваннах. На нашу думку, це перша історична згадка про початки в краю організованого санаторного лікування, задовго до відкриття трускавецьких мінеральних вод.

Привертає увагу й помітна толерантність автора до всіх народів, які населяли Дрогобич. Найбільшу симпатію автор має, звісно, до католиків. Про русинів він із жалем говорить, що вони та їх церкви дуже убогі, хоча наприкінці опису стверджує їх фізичну міць та вродливість жінок.

При всіх згаданих та інших недоліках, аналізований опис Дрогобича є дуже цінним. Передовсім це перша спеціальна спроба (з відомих) опису міста, тож маємо підстави стверджувати, що історіографія Дрогобича починає свій відлік від Ф.Сярчинського. Після нього десь років 20-30 тривала перерва, бо подальші розвідки датуються не раніше, ніж 60-ми роками XIX ст.

Другий опис міста взято нами із рукописного “Путівника по Дрогобичу та його околицях”, який зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім.В.Стефаника³. Вказівка у вступній частині на те, що путівник був підготовлений до з'їзду Педагогічного Товариства в Дрогобичі (з'їзд планувався на 1880 р.), дозволяє датувати рукопис кінцем 70-х рр. XIX ст. Це підтверджується також і тим, що найпізніша подія, згадувана в путівнику, відноситься до 1878 р. До цього прилучилася дрогобицька гмінна рада, обрана 1875 р., і бурмістр Віктор Блажонський.

Прикметно, що путівник по Дрогобичу та його околицях вже вивчався львівськими та дрогобицькими дослідниками (Я.Ісаєвич, Я.Грицак, М.Шалата та ін.). Проте, лише Михайло Шалата зробив спробу атрибуції рукопису. Так, дослідник вважає, що він належить Йосипові Промінському, авторові однієї із перших монографій про Дрогобич⁴. Тут нагадаємо, що Й.Промінський був міським чиновником, у 60-70-тих рр. перебував на пенсії, будучи радником і почесним громадянином міста. Його допомогою й скористався при написанні своєї книги про Дрогобич В.Площанський. Він склав також каталог документів міського архіву. Про його невиданий твір згадували також Ф.Зих та Ф.Гонткевич, автори відомих публікацій про місто (рукопис Й.Промінського загально датуються 1872 р.). Назагал, один із аргументів, наведених М.Шалатою, є суттєвим: у путівнику вміщено великий за обсягом сюжет про “злого генія” міста у XVIII ст. Зельмана Вольфовича, матеріал про котрого з рукописної монографії Й.Промінського використав Ф.Зих, який опублікував першу джерельну працю про З.Вольфовича⁵. Невідомо тільки, який матеріал зіставляв М.Шалата, – путівника чи монографії Й.Промінського (1872 р.) з публікацією Ф.Зиха. Оскільки досі не відомо про місцезнаходження

неопублікованої монографії Й.Промінського (вона, до слова, так і називалась: “Монографія міста Дрогобича”, що засвідчують посилання на неї іншого дрогобицького краєзнавця, З.Култиса⁶), то припущення М.Шалати здається нам доволі необгрунтованим (наприклад, він посилається на 53-54 с. путівника, які, на жаль, потрібної інформації не містять). Отже, питання авторства путівника залишається відкритим, принаймні, до віднайдення “монографії” Й.Промінського.

Привертають увагу записи, зроблені на звороті форзацу рукопису, які засвідчують, що він подарований 1916 р. бібліотеці фундації В.Баворовського дрогобицьким райцею Болеславом Адамом Барановським. На третьому (ненумерованому) аркуші виділяється ще один цікавий запис: “Вельможному Панові Зигмунтові Савчинському, презесові Педагогічного Товариства, директорові вчительської семінарії..., посліві на крайовий сейм...” Можливо, йдеться про подарунок рукопису на з’їзді Педагогічного Товариства в 1880 р.

Рукопис у блокноті розміром 11x15,7 см (формат оправи – 12x16,5 см). Оправа шкіряна з дерев’яними наклейками-пластинками з декоративним різьбленням, збереглися рештки застібки. Форзац шовковий, синього кольору. Текст починається не спочатку, всього записано 83 сторінки, що становить менше 50 % об’єму блокноту. Нумерація посторінкова. Аркуші 1-3 ненумеровані. Почерк дрібний, чіткий, каліграфічний, чорнило чорне. Мова – польська. На другому ненумерованому аркуші уміщено титул “Przewodnik po Drohobyczu i okolicy”.

Серед околиць Дрогобича, які привернули увагу автора, – Трускавець, Борислав і замок Тустань в Уричі. Судячи з останніх рядків путівника, він не закінчений. Додамо також, що автор не уникав лірики: перед описом Трускавця він навів віршик, а у вступі помістив фразу: “Якщо Дрогобич немає ані Пйонін, ані Дунайця, ані стількох історичних руїн, то, проте, і в нас турист знайде не одне [місце], гідне огляду”.

Оскільки автор не збирався писати наукову працю, то не варто прискіпливо ставитися до поданого огляду. Відзначимо також, що опис Дрогобича структурований на підрозділи: вступний, про костьол, покармелітський монастир, церкву Св. Петра і Павла, згаданий сюжет про З.Вольфовича тощо. Як свідчить текст, автор користувався міським архівом та архівом жупи. У вступі йдеться про легендарне заснування міста, далі в описі костьола перелічено основні нормативно-фундаційні акти. Цікавий матеріал подано про облаштування католицької святині, її інтер’єр та ін. Відзначимо також і хронологічну послідовність викладу, на відміну від опису Ф.Сярчинського. Крім того, автор без достатньо критичного аналізу забагато довіряє легендам і переказам, що не є, назагал, вадою популярних краєзнавчих нарисів. Більшість відомостей про місто не є відкриттям для сучасного читача, проте ряд сюжетів надзвичайно цікаві.

Одне із повідомлень путівника – першорядної ваги: вказівка на те, що давній дрогобицький храм (церква Пречистої Богородиці) розміщувався на початку вул. Флоріанської, де в ХІХ ст. стояв пам’ятник Св.Флоріана, що підтверджує нашу гіпотезу щодо локалізації об’єкта⁷.

Вкажемо, все-таки, на ряд разючих помилок, які не повинні ввести в оману сучасного читача. Так, наприклад, на надгробкові Катерини Рамултової в костьолі стоїть дата 1572 р., а не 1517, як про це мовиться в путівнику⁸. 1339 р. король Казимир не зробив жодних надань Дрогобичу, а міського герба з дев’ятьма топками солі, офіційно наданого в часи Речі Посполитої, досі не зафіксовано⁹. Назагал, наведена оповідь про прихід поляків у Дрогобич в ХІV ст., як і версія про заснування міста, не відрізняється оригінальністю. Вкажемо також на новішу літературу про З.Вольфовича¹⁰, монастирі

Дрогобича¹¹, бібліотеку парафіяльного костьола¹², історію та облаштування католицької святині¹³.

Насамкінець підкреслимо важливість аналізованого джерела для історіографії Дрогобича і необхідність його публікації в цілісному вигляді, мовою оригіналу, з докладними коментарями.

¹ Див.: Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce. Opracowała Danuta Kamolowa przy współudziale Krystyny Muszyńskiej. – Warszawa, 1988. – S.341; Kolasa J. O rękopisach F.Siarczyńskiego pierwszego dyrektora Bibl. im. Ossolińskich we Lwowie // Ze Skarb. Kult. – 1955. – № 1/7. – S.167-191.

² [Pilecki J.M.] Franciszek Siarczyński. Drohobycz na początku XIX wieku // Ziemia Drohobuska. Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Drohobuskiej. – 2002. – № 16. – S.124.

³ Львівська Наукова бібліотека НАН України ім.В.Стефаника. – Ф.Баворовських. – Спр.1104/ I. – Арк.1-83.

⁴ Шалата М.Й. Перші дослідження історії Дрогобича // 900 років Дрогобичу: історія і сучасність. Тези доповідей міжвузівської краєзнавчої науково-практичної конференції. – Дрогобич, 1991. – С.3-4.

⁵ Zych F. Zelman Wolfowicz. – Lwów, 1896 (odb. z Gazety Narodowej).

⁶ Kultys Z. Historia gimnazjum drohobuskiego // Sprawozdanie Dyrekcyi C.K.Wyższego Gimnazjum w Drohobyczu. – 1908. – S.4, 5. Крім того, З.Култис робить посилання на розділ монографії Й.Промінського під назвою “Історія м.Дрогобича”.

⁷ Див. про це докл.: Тимошенко Л. До історії давніх об'єктів сакральної культури Дрогобича // Літопис Бойківщини. – 2003. – Ч.2/65 (76). – С.83-85. Тут же подано вичерпну джерельну та історіографічну інформацію.

⁸ Петрушак Н. До історії створення надгробка Рамултової з дрогобицького костьола // ДКЗ. – Вип.V. – Дрогобич, 2001. – С.73.

⁹ Гречило А. До питання про герб Дрогобича // ДКЗ. – Вип.III. – Дрогобич, 1998. – С.173-177; Тимошенко Л. Свідчення про герб Дрогобича: сенсації не буде // Галицька Зоря. – 2003. – 20 червня.

¹⁰ Смольський І. Зельман Вольфович (штрихи до біографії) // ДКЗ. – Вип.III. – Дрогобич, 1998. – С.234-240.

¹¹ Стецик Ю. Причинки до історії монастирів Дрогобиччини // ДКЗ. – Вип.III. – Дрогобич, 1998. – С.200-209; Його ж. Із життя чернецтва у монастирях Дрогобиччини // ДКЗ. – Вип.IV. – Дрогобич, 2000. – С.128-133; Його ж. Монастирі Дрогобиччини. – Дрогобич, 1999.

¹² Różycki E. Z dziejów biblioteki parafialnej w Drohobyczu // Kraków-Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX w. /Red. J.Jarowiecki. – Kraków, 1995. – S.90-97.

¹³ Zaucha T. Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii, Sw.Krzyża i Sw.Bartłomieja w Drohobyczu; Dawny kościół p.w. Sw. Michała i klasztor OO.Karmelitów Trzewiczkowych (obecnie cerkiew pw. Sw. Trójcy) w Drohobyczu; Kaplica na Młynkach w Drohobyczu; Kościół p.w. Imienia Najświętszej Panny Marii i klasztor OO. Kapucynów w Drohobyczu // Materiały do dziejów sztuki sakralnej. – Cz.1. – Т.6. – Kraków, 1998. – S.31-78, 79-83, 85-90, 91-92.

ФРАНЦІШЕК СЯРЧИНСЬКИЙ

[Опис Дрогобича]

Місто в циркулі Самбір старожитне і вже в 14 столітті славилася соляними жупами, в краєописі, уміщеному в Хроніці Нестора, написано “на солоній ріці Другабич”, напевно, солоні води названі солоною рікою. Початок місту дав, напевно, Казимир В[еликий] в 1348 р., котрий, спровадивши з Саксонії 50 німців, які вміли варити сіль, осадив їх тут біля замку. Але замок мусив бути давніший, коли в ньому Князь Всеволод Белзький близько 1200 р. був на ловах. З німцями поширився латинський обряд, в котрому осадники відправляли своє набоженство в дерев’яній церкві, але по спаленню Дрогобича турками 1398 р., які тоді знищили вогнем і мечем цілу околицю, осадники почали переробляти замок на костьол; а Владислав Ягайло завершив і забезпечив фундашем. Потім Дрогобич зазнав декількох катастроф від неприятеля краю. 1512 і 1624 р. був спустошений татарами. 1648 р., коли на місто напали козаки і татари, люд рятував життя і пожитки в костьолі, який був укріплений муром і ровами; дикий і лютий неприятель взяв костьол, незважаючи на мужню оборону, і всіх вирізав без огляду на стать, стан і вік.

Жупа дрогобицька від 5 століть була найголовнішою, через що варена сіль називалась руською і дрогобицькою. З тих жуп князь Володислав Опольський як господар Русі 1377 р. надав галицьким лат[инським] архієпископам десятину, і те надання затверджене 1389 р. буллою пап[и] Боніфація IX. Місто прикрашає ратуша, кам’яниці домів урядників, монастир василіян, які тут шкіль навчають і утримують уряд пар[афіяльний] гр[ецького] об[ряду]. Тутешня їхня осада давня, але убога, тому монастирики того закону, наприклад, Лішнянський, Летнянський і Дерезицький і п’ять околичних церков були прилучені до фондуша дрогобицьких василіян, з обов’язком навчання шкіль. 1824 р. той монастир згорів дощенту, і василіяни перенеслися до покармелітського мурованого монастиря, де був військовий штафт. У костьолі лат[инської] пар[афії] є 6050 душ. Фарний костьол оздоблений розписами, упорядкований і забезпечений книгозбірнею, зберігає пам’ять про свого пробоща Яроцького, те все є його славною справою.

Дрогобич з передмістями Лішня, Плебанія, Війтівська Гора, Задвірна, Міські Загороди, Завіжна і Зварич складається з 1307 домів, 8007 мешканців. Схуттер у своїй подорожі, називає Дрогобич жидівською голуб’ятнею, які тут надзвичайно множаться, але які, на його думку, є корисні своїм промыслом, і як завше, [відповідають] несправедливості на поштивість тутешніх соляних урядників, або платять як звичайно по 300 ф[лоренів], а [самі] живуть вигідно і показно, кидають підозру без жодного доказу, і адміністрацію визнають за найгірше. Дрогобич слушно пишається, що є батьківщиною вченого і побожного єзуїта Мартина Лятерни, автора кількох побожних творів, який тут народився 1555 р., був проповідником двох королів: Стефана і Сигізмунда III, повертаючись до Польщі 1598 р. від шведів, був утоплений у морі. Тут є інспекторат скарбових дібр, до уряду котрого належить 15 камеральних волостей, камеральна економія, головний соляний уряд, а перед тим був і циркульний, перенесений до Самбора. Доходи міста є одними з найбільших міських доходів краю, а торгівля худобою – найважливіша в Галичині. У Дрогобичі 4 загальні ярмарки в рік, тривають по 14 днів і щотижневі торги, кращі від ярмарків в інших місцях; на них завжди продається багато худоби

і збіжжя. Поблизу бере початок р[іка] Тисмениця, яка тече попри місто. Дрогобицька волость була перед тим староством, довго її держав дім Жевуських, платили кварта 17277 злотих п[ольських], а вїтївство 217. Читаючи, однак, у авторів, що в 15 столїтї, приблизно 1480 р., Дрогобич з 9 селами був спадком Конєцпольських, розумїємо, що можливо, [вони] посїдали ту волость від Корони заставним правом. Її викуплено, напевно, за Сигїзмунда I, який 1533 р. видав для староства привїлей на рїзні свободи.

Дрогобицька жупа має двї глибокі криницї на 24 сажнї, а в них вода є висока – на 6 сажнїв. З сировицї виходить 100 фунтїв солї, хоч у нїї є трохи земляних частинок; на одній [...] і 2 панвах, виробляється 67 000 центнерїв щорїчно. Оскїльки соляна вода вїдома як дуже помїчна проти хронїчних хвороб, і уживання її до купелї є приписане лїкарями, то уряд тут установив 5 ванн. Платиться 15 кр[ейцарїв] від особи, яку [солянку] одразу зваричї виливають, аби не була вжита на сїль. Дрогобицька камеральна волость складається з 24 сїл. Довколишнї волостяни багатї утриманням численної худоби, великих пасовиськ і вивозом солї. Волову, полотняну і шкуряну торгївлю найбїльше проводять жиди і так її собї винятково привласнили, що без їх баришництва покупець і продавець обїтися практично не можуть. Довколишнїй люд є вродливий, сильний і мїцний, хоча мїж ними зауважуємо декого з чиряками по шиї. Одягом посполитого волостянина є полотнянка, чи сїряк. Дївки вбираються гарно, прикрашаючи голови вїнками з квітїв, якї для того в своїх садах пильно стараються мати. 4 м[илї] від Самбора.

[Pilecki J.M.] Franciszek Siarczyński. Drohobycz na początku XIX wieku // Ziemia Drohobycka. Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Drohobyckiej. – 2002. – № 16. – S. 124-126

Переклад з польської.

ДРОГОБИЧ

Лежить над Тисменицею на схід у відкритїй плоскїй котловинї майже посерединї Карпатського передгір'я, котре простягається на кільканадцять квадратних миль мїж полонинами Сколього та Стриєм і Самбором.

Про найдавніше минуле мїста і його виникнення не знаємо нічого конкретного, лише побутує мїж людом переказ, нїбито неподалїк нинїшнього Дрогобича існувало мїсто “Бич” чи “Бїч”, яке знищили татари. Втікаючи, мешканцї заховалися у величезних навколишнїх борах і допіру по відходу орд напасникїв обрали дещо далї інше мїсце, де збудували нове мїсто і назвали “Другим Бичем”, а пїзніше “Дрогобичем”. Щойно від Казимира В[еликого], який по приєднанню Русї в 1340 обдарував мїсто гербом і правами, починає з'ясовуватися його минуле.

Той же король, спровадивши до Дрог[обича] саських і польських осадникїв, вїдав їм до вжитку руську церковцю Н[айсвятїшої] Дїви Марїї, яка напевно стояла в мїсцї, де тепер фігура Св. Флорїана. Ельжбета Угорська і Ядвїга розбудували і пїдтримували костьолик Божї Матерї.

Парафіяльний костьол

В 1392 р. перебуваючи тут, Володислав Ягаїло заклав на мїсцї колишнього оборонного замку парафіяльний костьол і надав йому село Добрївляни.

Під час копання фундаментїв знайдено голову, руку і стопу якогось слов'янського божка, якї умїщено на зовнїшнїй стїні над схїдними бїчними дверима.

В 1505 р. король Олександр дозволив костьолові будувати дороги і мости в Добрівлянах і збирати на них копилкове.

Королева Бона, перебуваючи в Самборі, також підтримувала дрогобицьку фару, тому про неї також ходять поміж людьми про неї найдавніші перекази. Сигізмунд I підтверджує всі даровизни, надані костьолові, а в 1543 р. на прохання дрогобицького старости Войціха Стажеховського дозволив мешканцям збирати довічно певний доход від солі, а також з возів і людей, які приїжджають по сіль з різних сторін, за умови, якщо костьол буде оточено муром і валами так, щоб в часі нападів міг служити за фортецю. Вали пережили віки і щойно в наших часах їх розібрано і закладено на тому місці парк, який тепер усі називають “Костьольним сквером”.

У 1555 р. Сигізмунд Август дозволив дрогобицьким пробошам латинського обряду варити дві черині солі для власного доходу.

З 1558 р. всіма костьольними доходами розпоряджалася Холмська капітула, яка однак мало ними переймалася і заміщувала завжди [себе] вікарієм. Залежність та припинилась в 1772 р., а дрогобицький пробош отримав титул гонорового каноніка.

У 1636 р. костьол спалили турки, а в 1648 р. козаки на чолі з Хмельницьким вирізували мешканців, які в ньому заховалися.

Король Ян III, погоджуючи спір костьола з магістратом щодо реставрації святині, покладає той обов'язок на магістрат і забороняє використовувати доходи з пропінатії на інші цілі, крім утримання костьола.

У 1751 р. Дорота Тарлова з Тенчина записала костьолові 10 000 зл. поль. з доходів пропінатії.

У 1788 р. цісар Йосиф II надав місту “Право патронату”, [тобто] право презентувати дрогобицьких пробошів.

У 1790 р. цісар Леопольд II повторно віддав костьолові село Добрівляни, загарбане в часи військових заколотів.

В скарбниці дрогобицького костьола знаходиться велика частина Св.Хреста з реліквіями 12 апостолів і срібний грубо золочений кехил, який нагадує [своїми] композицією і стилем краківську скарбницю часів Сигізмунда III.

До інших деталей, які прикрашають інтер'єр тієї старожитної святині, можна зарахувати: добру копію знаного рубенсівського “Розп'ятого Христа”, виконану і подаровану костьолові дрогобичанином Сигізmunдом Грунерлопом; образ Вознесіння Н.М.П. пензля венеційського майстра Долабелли з 1610 р., образ опіки Н.М.П., який русини називають “Покрови”, поміщений тепер у великому вівтарі, дуже давній, бо походить, за свідченням люду, ще з тієї церковці М.Божої, яку Казимир В. призначив на ужиток парафіяльного костьола; далі 3 портали заслужених в Товаристві ОО. Єзуїтів, тобто: Св.Ігнація Лойоли, генерала О.Річі і дрогобичанина кс. Мартина Лятерни, котрий, йдучи на прощу до Риму, приніс звідти для тутешнього братства “Божого Тіла” різні привілеї і відпусти. Той же кс. М.Лятерна був пізніше ректором монастиря Єзуїтів у Львові, потім надвірним проповідником Ст.Баторія; за Сигізmunда III, утоплений у морі шведами, закінчив життя. У захристії костьола бачимо пам'ятну таблицю, уфундовану коштом міста, на честь того мужа; поруч інші, які стисло подають історію костьола. Гарне, невідомо ким різьблене дерев'яне Розп'яття в натуральну величину знаходилося спочатку над аркадою між захристією і головною навою, але в липні 1786 р. скинуте ударом блискавиці на землю, без пошкодження, було перенесене до великого вівтаря.

З 9 пам'ятних таблиць і пам'ятників в костьолі найбільшим є скульптура Катерини Рамултової, доброчинниці братства “Божого Тіла” – з алебастру і мармуру, виконана

Себастьяном Чешеком з Кракова, як свідчить напис: "Це твір Себастьяна Чешека, краків'янина, львівського громадянина. Львів 1517". Той пам'ятник був пошкоджений турками і козаками в 17 столітті, бо тоді пошкоджено таблицю, з якої одна половина залишалася в стіні, в той час як інша пропала безслідно.

Над входом до каплиці М.Б.Рожанцової бачимо пам'ятник з 1805 р. Кс. Ігнація Яроцького, дрогобицького пробоща, який відреставрував і відновив костюл, і зібравши книги, які в ньому зберігалися, упорядкував їх і помістив у зашклені шафи, над вівтарем Св. Анни. Зі складеного ним каталогу довідуємося, що бібліотека посідає дорогоцінні праці історичного, теологічного та іншого змісту, в 1234 томах, здебільшого ін фоліо. Найстарша книга походженням з венеційської друкарні має дату 1492.

Покармелітський монастир

Збудований 1709 р. Яном Станіславом Косьорком Бекерським на Косьорках, відібраний у конвенту цісарем Йосифом II і переданий місту, яке відступило його ОО. Василянам за умови утримування народної школи.

Церква Св. Петра і Павла

Збудована з монастирем ОО. Василян на Стрийському передмісті, спочатку з дерева преором конвенту о.Гліцерієм Дубицьким на підставі дозволу цїсаревї Марїї Терези від 31 грудня 1774 р. і такого ж дозволу галицького уряду від 17 січня 1775 р. Вся будівля закінчена 1777 р.,[але] проїснувала недовго, бо 1825 р. була спалена 2 молодими хлопцями.

У 1780 р. [монастир] отримав від Тороканського собору титул ректора за поступ учнів в гімназїї, яку монахи заснували на прохання міста.

У 1784 р. в результаті шкільної реформи гімназію перетворено на народну школу.

У 1828 р. ректор Йосафат Качановський повторно отримав дозвіл на побудову нової святинї з монастирем, яка по викінченню посвячена, на вимогу перемишльського єпископа Яна Снігурського в день іменин засновника, а саме 28 жовтня 1831 р. Від часу, коли оо. Василяни замешкали у вище згаданому покармелітському будинку, монастир при вулиці Стрийській винайняли під шпиталь.

З-поміж 6 інших церковець, збудованих у різні часи на передмістях, найдавнішою видається Чесного Хреста, біля котрої в свято Великодня збираються сільські дівчата і жінки і бавляться в гаївку про Зельмана, про якого між людом ходить багато легенд і пісень.

Традиція про Зельмана з'ясовується ближче актами міста Дрогобича в такий спосіб: Зельман Вольфович, син убогого кушніра, був спочатку старостинським квотником при соляних черунях, але робив такі зловживання, що вже в 1729 р. був заочно засуджений на вигнання з міста. Злочинець постарався підкупом видерти три аркуші, на яких був записаний той вирок у книзі протоколів і не тільки знову повернувся додому, але й став фактором вдови дрогобицького старости Хоментовської, повторно заміжньою 1753 р. за люблінським воєводою Тарлом. Вона передала йому у державу свої фільварки, з тим – села, які належали староству, соляні жупи і пропїнацію, які надало місто Хоментовським у заставу. Запанїлий Зельман, прихиливши до себе партію заможних євреїв, притискував найбідніших єдиновірців і люда так сильно, що від 1740 р. лавничї книги переповнені скаргами проти нього, як від окремих осіб, так і від цілої гміни.

Однак Зельман на скарги зовсім не зважав, як і далі розбишакував, і так вже всім надокучив, що магістрат разом із християнським поспільством і єврейським виступив зі спільною скаргою. Проти нього і родичів відкрито процес, а опосередковано і проти

старостини за видержавлення міської пропінації. У тій справі збереглося два декрети: один Августа III з травня 1753 р., який давав обом сторонам лист безпеки, другий з 12 квітня 1754 р., який призначав комісарів до провадження слідства.

Інший документ з міського архіву свідчить, що 29 серпня 1753 р. передміські гміни, не даючи собі ради з варварством Зельмана, уклали угоду з магістратом, щоб у Варшаві спільно домагатися своїх прав, які стосуються процесу з Вольфовичем.

Коли пізніше місто відмовилося судитися з Хоментовською, справа Зельмана перейшла до рук дрогобицького в'їтівського суду, і нарешті, по проведенню слідства, суддя холмської землі Лопуцький видав вирок, уже за часів дрогобицького старости Вацлава Жевуського, який засудив Зельмана до смерті, 9 червня 1755.

У книзі, в якій зберігався оригінал того вироку, знаходимо інший акт, написаний через 5 днів, який засвідчує, що євреї масово виступили в момент відправлення розбійника на страту, і випросили його помилування від смертної кари за ціну 500 червоних злотих, але не можучи зібрати тієї суми в суботній день, дали заставу, зобов'язавшись викупити його на рано. Так, Зельман, урятований від смерті, але скараний на довічне ув'язнення, був ув'язнений у ратушній вежі під годинником. Через кілька місяців Зельман вихрестився під іменем Андрія, після чого його перевели до кармелітського монастиря, де мав більшу свободу, але незабаром помер.

Простий люд оповідає собі, що Зельман, похований в посвяченій землі, по смерті вночі ходив, ламав у костьолі підсвічники, валив вівтарі і робив інші шкоди, [тому] змушено було викопати тіло з могили і втопити в так званому Солоному Ставку, відтоді тінь того лотра більше не з'являється.

Пісня "Їде, їде Зельман і т.д." була складена про єврея, який, взявши в державу постачання свічок до дрогобицьких святинь, позамикав їх, а парафіяни, чекаючи священня великодних пасок, виглядали з вежі при церкві Чесного Хреста його прибуття.

Ця пісня, чи схожого змісту, яких збереглося декілька, співається нашим людом звичайно як гаївка.

Із навчальних закладів маємо: реальну гімназію Франца Йосифа, засновану в 1858 р. і нещодавно відпродану урядові; дві 4-класні народні чоловічі школи, одна заснована в 1784 р., друга в 1872 р.; шестикласна жіноча школа існуюча з 1818 р., розширена в 1878 р., тоді ж постали такі ж дві змішані школи на передмістях. Тут знаходиться староство, суд, податковий уряд 1 класу, поштовий, телеграфний, камеральна економія, соляна жупа, гмінний уряд, повітова рада, великі будівлі, збудовані в 1845 р. під військові склади, пристойна синагога, ратуша, три парки для прогулянок і купелевий заклад над Тисьменицею, облаштований 1875 р. стараннями кількох обивателів нашого міста. Ванни, які щороку поліпшуються, є справжнім добродійством для мешканців, а прилеглий парк є улюбленим місцем їх прогулянок. Тут відбуваються народні фестини. Зараз гміна буде теплі єврейські ванни, а міська гміна шпиталь.

Парк Крашевського і гімнастична зала, спеціально збудована для Педагогічного Товариства, вирости ніби помахом чарівної палички під керівництвом енергійного міського інженера п.Адама Берського.

Про солеварні в Дрогобичі черпаємо з актів в архіві жупи лише такі відомості. Відколи існує дрогобицька жупа, важко сказати через брак будь-яких даних, те тільки певне, що місто завдячує їй своїм заснуванням, як свідчить герб "9 топок солі", наданий йому Казимиром Великим в 1339 р.

До відібрання Галичини, тобто до 1774 р. солеварня поділялася на дві частини, з яких перша названа "шахта № 1", належала королеві, а друга, "шахта № 2", залишалась

в приватному володінні, її державив барон Гартенберг до червня 1774 р., по тому обидві частини злучено. І вони складають теперішню дрогобицьку соляну жупу.

Солеварня в Стебнику не має зовсім ніякого історичного значення.

Львівська Наукова бібліотека НАН України ім.В.Стефаника. – Ф.Баворовських. – Спр.1104/І. – Арк.3–30. Оригінал. Переклад з польської.

Леонід Тимошенко.

Описи Дрогобича XIX ст.

У публікації подано текст (в перекладі з польської мови) двох пам'яток історіографії Дрогобича XIX ст. Перший належить Ф.Сярчинському і датується 20-ми рр. (оригінал зберігається у Вроцлавському Оссолінеумі), другий є частиною рукописного путівника невідомого автора кінця 80-х рр., який знаходиться в Науковій бібліотеці ім.В.Стефаника у Львові. Аналізується інформативна цінність описів та авторські особливості тексту.

Leonid Tymoshenko.

The XIXth Century Descriptions of Drohobych.

In the publication the texts (in translation from the Polish language) of the two historiographic memorials of Drohobych in the XIX c. are submitted. The first concerns F.Siarchynskyi and dates to the 20-ies (the original is stored in Wroclaw Ossolineum Library), the second makes up a part of the hand-written by an unknown end 80-ies author's guidebook, which is in Stefanyk Lviv Scientific Library. The informative value of the descriptions and the author's texts' peculiarities are analyzed.